

УДК 81'367.4:811.111

Гошилик В.Б.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
факультету іноземних мов
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

До проблеми функціонування стійких дієслівно-іменних сполук у сучасній англійській мові

У статті розглядаються стійкі дієслівно-іменні сполуки як вияв продуктивного розвитку аналітизму в сучасній англійській мові. Автор аналізує природу аналітичних мовних одиниць дієслівного типу та особливості їх номінативного потенціалу.

Ключові слова: стійка дієслівно-іменна сполука, аналітизм, зв'язане значення, номінативний потенціал.

Goshylyk V.B.

To the Problem of the Set Verb-Noun Phrases Functioning in Modern English

The article deals with the set verb-noun phrases as a display of the analyticity productive development in Modern English. The author analyses the nature of the verb-type analytical language units as well as the peculiarities of their nominative potential.

Key words: set verb-noun phrase, analyticity, constrained meaning, nominative potential.

Як відомо, серед словникового складу англійської мови виділяється численний клас неоднослівних найменувань дієслівного типу, які з граматичної точки зору формально не відрізняються від вільних словосполучень. Представляючи собою поєднання дієслова з відмінковою чи прийменниково-відмінковою формою іменника, ці сполуки, однак, характеризуються семантичною спаяністю їх компонентів та зумовленою цим цілісністю переданого значення. Порівняйте: *to make a dress – to make a decision, to give a book – to give an answer, to take a pen – to take responsibility, to come to a man – to come to a conclusion, to cast a stone – to cast a look, to break a leg – to break one's oath* тощо. – На відміну від вільних словосполучень, живі синтаксичні зв'язки між складовими

яких визначаються поняттєвою основою повнозначних, лексично самостійних слів, поєднання непеєднуваних лексем (абстрактних іменників з дієсловами конкретної семантики) у сполуках, що складають другий елемент опозитивної пари, забезпечується реалізацією одним із компонентів зв'язаного значення. Функціонуючи як “явище мовної синонімії” [7, 83], подібні сполуки описового характеру є еквівалентними дієсловам складними найменуваннями дії, стану, процесу чи якості.

Неоднослівні номінації дієслівного типу наявні у багатьох мовах світу, у зв'язку з чим були визнані У. Вайнрайхом як мовні універсалії [6, 211-212]. Їх поширеність зумовлена низкою як внутрімовних, так і позамовних чинників. З одного боку, утворені аналітичним способом номінативні одиниці покликані задовольнити потребу мови в означенні певних зовсім або адекватно не відображених у мовній системі явищ об'єктивної дійсності, з іншого – складні найменування як описові звороти “виникають за певних стилістичних умов, там, де мають місце пошуки, вибір засобів та способів вираження думки, де чітко простежується прагнення уникнути повторень, шаблону, підкреслити своєрідність функціонально-мовленнєвого стилю...” [7, 83]. На думку В.М. Телії, формування аналітичних структур пов'язане з “тенденцією пізнавальної діяльності свідомості до відображення все більш тонких подробиць зовнішнього й внутрішнього світу людини та до фіксування їх у найменуваннях” [11, 14].

Як зазначав Ф.І. Буслаєв, “замість одного дієслова іноді вживається дієслово з іменем, що слугує йому за додаток: наприклад, *думати думу* замість *думати*, *вести мову* замість *говорити*. В таких виразах, що розкладають назву дії на дієслово та ім'я, стає можливим означити сам предмет: *думати глибоку думу* (але *глибоко думати* не вживаємо)... На відміну від інших дієслівних форм, ці вирази називаються описовими” [5, 310]. Він зауважив, що у випадку вираження поряд з дієсловами однієї й тієї ж самої думки, неоднослівні найменування надають їй нового відтінку, а багато з них часто є засобами поповнення відсутніх у мові форм дієслова.

Стійкі неоднослівні номінації були предметом розгляду у працях Ш. Баллі, котрий зауважив, що між словосполученнями, в яких реалізуються вільні значення слів, та ідіомами – сполуками слів з повністю переосмисленим лексичним складом – у мові існує “маса перехідних та проміжних випадків, що не піддаються точній класифікації” [3, 89]. Виділивши описові форми дієслівного характеру в самостійний фразеологічний тип і пояснюючи їх розвиток у французькій мові бідністю дієслівної префіксації, дослідник звернув увагу на невірний характер цих сполук, що виявляється в зумовленій семантичними параметрами й мовним звичаєм обмеженості вибору їх конститутивних елементів, та конвенційну закріпленість складних найменувань за певною реалією.

Про роль узусу в побудові та функціонуванні стійких сполук писав Ф. де Сосюр: “Слід запитати себе, чи всі синтагми однаково вільні? Передусім трапляються численні вирази, які належать до мови: це вже цілком готові речення, у яких звичай забороняє щось змінювати, навіть коли, поміркувавши, ми розрізняємо в них частини зі значеннями (*вийти заміж*). Майже те ж саме, хоч і меншою мірою, стосується таких виразів, як *взяти на мушку*. Узуальний характер цих виразів впливає з особливостей їх значення або синтаксису. Такі звороти не можна імпровізувати, вони надаються традицією вже готовими” [10, 158].

Співвіднесеність стійкої дієслівно-іменної сполуки на денотативному рівні з єдиною поняттєвою одиницею досягається завдяки органічному поєднанню обох компонентів, що супроводжується перерозподілом функціонально-сміслового навантаження між ними – дієслово у складі неоднослівного найменування десемантизується і, зберігаючи загальнокатегорійне значення, виконує функції граматичного центру, а іменник формує семантичне ядро сполуки.

Десемантизація дієслівного компонента сполуки передбачає часткову втрату ним власного реально-речового змісту, його “сміслову вивітрювання” (в термінології У. Вайнрайха), внаслідок чого той стає інформативно недостатнім й нездатним самостійно виконувати номінативну функцію. Дієслово, таким чином,

реалізує зв'язане значення, що “характеризується низкою специфічних ознак, а саме – неавтономністю знакової функції, пов'язаною з синсемантичністю цього значення, та непрямую похідністю значення, що виявляє себе у відтворенні цього значення з певним опорним найменуванням” [11, 68].

Роль семантично опорного компонента стійких дієслівно-іменних сполук, який несе основне смислове навантаження і є необхідним для реалізації зв'язаного значення дієслівного конститuenta, відіграють іменники зі значенням “опредметненої” дії, стану, процесу та якості [7, 75; 1]. Забезпечуючи співвіднесеність утворюваних неоднослівних номінацій з позамовною реальністю, вони складають їх змістове ядро, а дієслівні компоненти (“вербалізатори” за У. Вайнрайхом чи “предикатори” в термінології Н.Д. Арутюнової) як носії категорійного значення дієслівності уможливають позначення процесів у сфері абстрактних реалій.

Цільність номінації та синтаксична нечленованість досліджуваних сполук дають змогу розглядати їх як аналітичні дієслова та провести певні паралелі між способами словотворення і фразотворення. На їх ізоморфізм неодноразово вказували дослідники, порівнюючи дієслівний компонент зі словотвірним показником, формантом, а предикатний іменник – із твірною основою [9, 67; 12, 305; 8, 6; 13, 7]. При цьому слушним є застереження про безпідставність трактування “спеціалізованого дієслова” [9, 72] як тільки формотворчого афікса (граматичного морфокомпонента), оскільки воно зберігає редуковані залишки первинного номінативного значення й окрім вираження граматичного значення стійкої дієслівно-іменної сполуки “модифікує лексичне значення семантично опорного найменування” [4, 34]. Так, дієслово у складі аналізованих сполук дає змогу: 1) передавати вичерпну якісно-кількісну характеристику позначуваної дії, процесу чи стану шляхом експлікації характеру їх протікання у плані інтенсивності чи повноти охоплення (*to cast a glance, to wallow in debt, to focus attention*); 2) позначати різні моменти протікання вираженої іменником дії (початок (*to start a conversation, to assume the offensive, to come into fashion*),

тривалість / продовження (*to carry on a conversation, to carry on the offensive*) чи завершення (*to break up a conversation, to go out of fashion*)); 3) експлікувати багатократність, повторюваність дії чи її дискретність (*to hurl an accusation – to pelt with accusations*); 4) виявляти можливість, готовність, схильність суб'єкта до виконання вираженої іменником дії чи перебування його у певному стані (*to break off contacts, to run a risk, to call in question, to keep silence, to take (a) responsibility, to gain prestige, to win success*); 5) диференціювати віднесеність дії до суб'єкта та її спрямованості на об'єкт (*to cause damage – to suffer damage; to grant a loan – to take out a loan; to give shelter – to take shelter, to give a hint – to take a hint*); б) визначити сферу використання складних дієслів, їх закріпленням за певним стилем мовлення (*to have a dream* (нейтр.) – *to cherish a dream* (книжн., уроч.), *to have success* (нейтр.) – *to be crowned with success* (книжн., уроч.)) та ін.

Отже, співвіднесеність складних найменувань дієслівного типу на денотативному рівні з єдиною поняттєвою одиницею ставить їх в один ряд з дієсловами та дає змогу ідентифікувати відношення функціональної еквівалентності між цими двома різновидами цілісних номінативних одиниць у системі засобів позначення сучасної англійської мови. Будучи аналітичними не лише за формою, а й за додатковими можливостями свого семантичного наповнення, стійкі дієслівно-іменні сполуки здатні конкретизувати приписану суб'єкту предикативну ознаку шляхом експлікації додаткових її характеристик. З огляду на своєрідність аналітизму досліджуваних сполук видається доцільним дослідження їх реченнєвотвірного потенціалу у сучасній англійській мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адамец П. О семантико-синтаксических функциях девербативных и деадъективных существительных // Филологические науки. – 1973. – № 4. – С. 40-46.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 898 с.

3. Балли Ш. Французская стилистика. – М.: Изд-во иностр. лит., 1961. – 394 с.
4. Бойченко Н.О. Стійкі дієслівні сполуки у публіцистичному тексті: типологічні ознаки та експресивний потенціал: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 240 с.
5. Буслаєв Ф.И. Историческая грамматика русского языка. – М.: Учпедгиз, 1959. – 623 с.
6. Вейнрейх У. О семантической структуре языка // Новое в лингвистике. – Вып. 5: Языковые универсалии. – М.: Прогресс, 1970. – С. 163-249.
7. Дмитриева Н.С. К вопросу о субстантивных описаниях в современном русском языке // Филологические науки. – 1970. – № 4. – С. 74-84.
8. Похмельных В.В. Глагольно-именные перифрастические обороты современного русского языка: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / АПН СССР, НИИ ПРЯНШ. – М., 1985. – 16 с.
9. Сидоренко В.С. Современные восточнославянские неоднословные наименования действия с десемантизированным компонентом в системно-функциональном сопоставительном аспекте // Вопросы языкознания. – 1999. – № 6. – С. 66-78.
10. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. – К.: Основи, 1998. – 324 с.
11. Телия В.Н. Типы языковых значений: Связанное значение слова в языке. – М.: Наука, 1981. – 269 с.
12. Шанский Н.М. Деривация слов и фразеологических оборотов (К вопросу о сходстве и различии процессов словообразования и оборотообразования) // Русское и славянское языкознание. – М.: Наука, 1972. – С. 276-338.
13. Шубина Л.В. Глагольные перифрастические обороты в современном русском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 1973. – 22 с.